

આપણી ગુજરાતી ભાષા એટલે આપણી મહામૂલ મિરાત- એવું હતભાગી કોણ હશે કે જેને પોતાની માતૃભાષા પ્રત્યે કે મા પ્રત્યે રનેહ કે આદર નહીં હોય? પ્રશ્નનો જવાબ હુંદવા અંતરના ખૂણા દેઢોળશે નહિ. નવા જમાનામાં નવી સમસ્યાઓ ઊભી થઈ છે. આપણી સમજ નવા અને પ્રેરક આદર્શો મુકવામાં આવા છે. એમાંનો એક તે વિશ્વમાનવ બનવાની વાત. આમ જોવા જાઓ તો વાત કેઈ ખોટી નથી. માણસની ચેતનાનો જેટલો વિસ્તાર થાય અને તે જેટલી ઊર્ધ્વગામી બને તેટલું વધારે સાતું. પણ ભલા ભાઈ, વૃક્ષ આકાશને ક્યારે સ્પર્શે? તેનાં મૂળિયાં જેટલાં ઊંચ અને મજબૂત હોય તેટલું જ તે વૃક્ષ ઊંચું વધે. આપણે તો વૃક્ષને તેની ભૂમિથી વિખૂટું પાડીને આકાશમાં લઈ જવાનો મહાયજ્ઞ આદર્યો છે.

હજી એ દિવસ મને યાદ છે કે, જ્યારે એક દસ વાર વર્ષની ડિશોરી યનગનતા પગને માંડ કાભૂમાં રાખીને સામે આવીને ઊભી હતી. એ કહેતી હતી, 'ધીરુબહેન ધીરુબહેન, મને પોએટ્રી આવી છે- પ્લીઝ પ્લીઝ, હેલ્પ મી- હું લોલું છું તે તમે લખી આપોને!' મુઠ્ઠેલી એ હતી કે એને ગુજરાતી લખતાં કે વાંચતાં નહોતું આવડતું. ત્રણ પેટીથી 'પોએટ્રી' આવી હતી, પણ તે ગુજરાતીમાં. એ અંગ્રેજીમાં જ શા સાતું નથી લખતી એમ મેં પૂછ્યું ત્યારે એણે ત્રાસ પામીને કહ્યું, 'બ્હાય કાન્ટ યુ અન્ડરસ્ટેન્ડ? આઈ કેન યિન્ક ઈન ઈન્ડિશ શટ ફીલ ઓન્લી ઈન ગુજરાતી!'

આ એક વિરલ પ્રસંગ હશે. મને એનું કાવ્ય લિપિબદ્ધ કરવાનો અવસર મળ્યો પણ અનેક પ્રશ્નો મુકતો ગયો. કાવ્ય કોઈ ભૌદિક કસરતમાંથી નથી નીપજતું. એ તો આવે છે- ક્યાકથી, અને આપણે

ગુજરાતી લેક્સીકોન ડોટ કોમ

આપણી ભાષા પાત્રમાં એને ઝીલવાનું હોય છે. આપણે આપણાં ભાણકોને એમની નેસર્ગિક અભિવ્યક્તિથી વંચિત શી રીતે રાખી શકીએ?

પણ આપણે એ જ કરીએ છીએ. આપણને ખ્યાલ જ નથી આવતો કે જ્યારે આપણી ભાષા જાય છે ત્યારે આપણો સાંસ્કૃતિક વારસો પણ આપોઆપ જતો રહે છે. એ વારસો એટલે માત્ર ઐતિહાસિક માહિતી નહિ, પણ આપણાં જીવનમૂલ્યો. આ બધો બળાપો નિરર્થક લાગે છે? એક વ્યક્તિને નથી લાગ્યો. 'હાય! મારી ગુજરાતી ભાષા મરવા પડી! હવે આપણે શું કરીશું?' એવું બોલીને સામસામા રૂમાલની આપ-લે કરવાને બદલે એને લાગ્યું કે નવો જમાનો આવી જ ચૂક્યો છે ત્યારે

એનાથી મોં મરડવાને બદલે એની સાથે હાથ મેળવવા જોઈએ. એની જ મદદ લઈને ગુજરાતી ભાષાને અભયદાન આપવું જોઈએ અને (કોમ્પ્યુટરી લેક્સીકોનથી) એના આયુષ્યમાં વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

એ વ્યક્તિ તે રતિલાલ ચંદરયા. મહાદેવભાઈ દેસાઈએ ગુજરાતી ભાષામાં ઉતારેલું રવીન્દ્રનાથ ટાગોરનું પ્રખ્યાત ગીત 'તારી જો હાક સૂણી કોઈ ના આવે તો એકલો જાને રે' એમણે વાંચ્યું હશે કે નહિ તેની મને ખબર નથી પણ એમણે તે જીવનમાં ઉતાર્યું છે એ હું જાણું છું. માત્ર ગુજરાતમાં જ નહિ, આખી દુનિયામાં ફેલાયેલા ગુજરાતીઓ રતિલાલ ચંદરયાના આભારી યરો કે એમના પુરુષાર્થ દ્વારા એ સૌને અને

ભાવિ પેઢીઓને ગુજરાતી ભાષા સુલભ બની.

ગમે તેમ તોયે આ વેપારી માણસ. લેખકોને અને અધ્યાપકોને ન સુણે તે એમને તરત સુણે કે આપણો માલ ખપાવવો હોય તો એનું પેકેજિંગ અને માર્કેટિંગ કઈ રીતે કરવું જોઈએ. આ કમ્પ્યુટરનો જમાનો છે, ઓલ રાઈટ! આ અંગ્રેજી ભાષાના વર્ચસ્વનો જમાનો છે. ઓલ રાઈટ! આપણે ગુજરાતી ભાષાને જિવાડવી હોય, સર્વસુલભ કરવી હોય તો આ બંને દેખીતી રૂપે વિભ્ન લાગતાં તરતો મારફત જ કરવી જોઈએ. માણસ દુનિયાને ગમે તે ખૂણે બેઠો હોય પણ એક બટન દબાવે કે એને ગુજરાતીનો જ શબ્દ જોઈતો હોય તે અર્થ સહિત સાચી જોશ્ણીમાં મળી જાય, એને લગતા સમાનાર્થી અને વિરોધી શબ્દો જોઈતા હોય તોયે સ્પષ્ટવારમાં જ મળી જાય. 'કમ્પ્યુટરસેવી' નવી પેઢી લગી પહોંચવું હોય તો આજે આ જ એકમાત્ર રાજમાર્ગ છે અને રતિલાલ ચંદરયાએ એ લાંબી બતાવ્યો. આપણે સૌ ગુજરાતી ભાષાના ઈતિહાસના એક માર્ગસ્થલ સમીપ ઊભાં છીએ એનો કહાચ આપણને અત્યારે પૂરેપૂરો ખ્યાલ ન આવે પણ વાસ્તવિકતા એ જ છે.

પોતાની માતૃભાષા પ્રત્યેનો પ્રેમનો કેવો દીપક એમના હૈયામાં પ્રગટ્યો હશે કે વીસ વીસ વરસ લગી સફળતાનું નીલ્ડપંખી એમની પાસે આવી આવીને ઊભી જતું જોવા છતાં ન તો રતિલાલ નિરાશ થયા કે એમણે એમના પ્રયત્નો પડતા મુક્યા! આવી લગનીનું ફળ

આપ્યા વિના સરસ્વતી માનોયે છૂટકો નહિ. આ વિદેશી નામ સાથે ઊતરેલી જ્ઞાનગંધા સદા વહેતી જ રહેવાની છે અને ચંદરયા હુંદેબને તો આર્થિક લાભનો પક્ષથી પણ ન અડે એવી નિર્મળતાથી તમામ ગુજરાતીઓને અને ગુજરાતી શીખવા ઈચ્છતા બિનગુજરાતીઓને સહેલાઈથી સફળતાનાં ચોપાન લગી લઈ જવાની છે.

સૌથી વધારે આનંદની વાત એ છે કે આમાં બધા સુધારાવધારાઉમેરારને પૂરેપૂરો અવકાશ છે. જે વિદ્વાનોને આ વેબસાઈટમાં કશી ઊંણપો દેખાય તેઓ જો ધ્યાન ખેંચશે તો આમાં ફેરફાર યઈ શકશે. લોકબોલીના શબ્દો પણ ઉમેરી શકાય- જો કોઈ રસ લે તો. આ સદા જીવંત સદા નૂતન મનોહર ગુજરાતી ભાષામાં કેટલાય શબ્દો હશે જે આપણે નહિ જાણતા હોઈએ અને બિનવપરાશને લીધે શીઘ્ર થઈ ખરી પડતા હશે. ભવિષ્યમાં આ વેબસાઈટનો ઉપયોગ કરનાર તમામને વિનિતિ છે કે જ્યાં જ્યાં તમને આવા અર્થસભર ગુજરાતી શબ્દો જુડે ત્યાંથી એમને વીઠ્ઠી લેજો અને અહીં એમનો ઉમેરો કરજો. બાકી લીજી ચાલુ વપરાશની ભારતીય અને બિનભારતીય ભાષાઓના કેટલાય શબ્દો તો આપણને ખ્યાલ પણ ન આવે એટલી સહેલાઈથી આપણા ભાષાલોકોમાં પ્રવેશી ચૂક્યા છે અને તેથી ગુજરાતી ભાષા અભસઈ નથી ગઈ, વધારે સમૃદ્ધ બની છે. જોકે, પંડિતો કદાર ભાષાસુદ્ધિના આગ્રહી હોઈ આવા બધા જગતની કઈ ભાષાએ પંડિતોની પરવા કરી છે?

(ગુજરાતી www.gujatilexicon.com ના લોકાર્પણ સમારંભમાં વ્યક્ત કરેલા વિચારોમાંથી)

મુંબઈનો પત્ર
ધીરુબહેન પટેલ